

Ясінська О. В.,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

КОНФЛІКТ КВАЗІАНТОНІМІЧНИХ ТА КВАЗИСИНОНІМІЧНИХ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ В МЕЖАХ КІБЕРБЛОКУ ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ (TACTILE DEVICE)

*Стаття присвячена дослідженню конфлікту квазіантонімічних та квазисинонімічних концептуальних моделей в межах кіберблоку ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ (TACTILE DEVICE). Автор досліджує та порівнює лексико-семантичні варіанти кібернеологізмів *lightpen* і *touchscreen*. В ході дослідження моделюються предметноцентричний та акціональний фреймовий патерни даного кіберблоку.*

Ключові слова: кібернеологізми, антонімія, квазіантоніми, квазисиноніми, слот, фрейм, ЛСВ.

*Статья посвящена исследованию конфликта квазиантонимических и квазисинонимических концептуальных моделей в рамках киберблока СЕНСОРНЫЙ ПРИБОР (TACTILE DEVICE). Автор исследует и сравнивает лексико-семантические варианты кибернеологизмов *lightpen* и *touchscreen*. В процессе исследования моделируется предметноцентричный и акциональный фреймовый патерны данного киберблока.*

Ключевые слова: кибернеологизм, митонимия, квазиантонимы, слот, фрейм, ЛСВ.

Quasianonymic and Quasisynonymic Conceptual Models Conflict of Cyberblock TACTILE DEVICE. The article is dedicated to the research of quasiantonymic and quasisynonymic conceptual models conflict within cyberblock TACTILE DEVICE. The lexico-semantic variants of the given cyberneologisms are compared and investigated, aiming at the construction of slots as constituents of object-oriented and actional patterns, structuring the above mentioned cyberblock.

Key words: cyberneologisms, antonymy, quasiantonyms, quasisynonyms, slot, frame, lexico-semantic variant.

У сучасному мовознавстві дослідження теорії антонімії звужується до певної лексико-семантичної групи слів з протилежним значенням на ґрунті конкретної мови або порівняння значеннево-функціональних можливостей декількох мов метою таких досліджень є визначення власне лінгвістичних особливостей певної групи антонімічних слів.

Актуальність нашого дослідження зумовлена високою частотністю вживання даних квазіантонімів в комп'ютеризованих процесах світової спільноти та недостатнім їх лінгвістичним вивченням. Дані комп'ютерні неологізми – *lightpen*, *touchscreen* входять до складу кіберблоку ДО-

ТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ та широко застосовуються в кібернеології та комп'ютерній лінгвістиці, тому постає питання їхнього детального дослідження та моделювання концептів, які вони вербалізують в предметноцентричному й акціональному фреймах.

Мета статті – детально-цілісний концептуально-фреймовий аналіз кібернеологізмів вищезазначеного кіберблоку, що передбачає з'ясування таких **завдань**:

- 1) проаналізувати погляди лінгвістів-науковців на проблеми антонімії;
- 2) визначити та дослідити способи формування та процеси утворення квазісинонімічних подібностей та квазіантонімічних протиставлень межах кіберблоку ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ;
- 3) проаналізувати типи фреймів, які можна схематично побудувати відштовхуючись від ЛСВ досліджуваних комп'ютерних неологізмів.

Об'єкт дослідження – квазіантоніми – *lightpen, touchscreen*.

Предметом вивчення є інтеграція кіберблоку ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ у фреймовій структурі предметноцентричного та акціонального фреймів.

За традиційним тлумаченням, антоніми – це слова однієї частини мови, які мають протилежні значення [1, с. 285; 3, с. 17; 11, с. 62; 6, с. 149].

В лінгвістиці проблема антонімії розглядається по-різному. Під антонімами розуміються слова, які пов'язані протилежністю своїх лексичних значень, де виокремлюються власне лінгвістичні ознаки, притаманні протиставним семемам [6, с. 54-56; 7, с. 162].

Окрема група науковців-лінгвістів зазначають, що антоніми – слова, різні за звучанням, які виражають протилежні, але співвіднесені поняття або такі, що ґрунтуються на протиставленні понять [13, с. 63; 10, с. 101].

Інша група вчених подають визначення антонімів як лексем, які протиставляються за найзагальнішою і суттєвою для їх значення семантичною ознакою, причому перебувають на крайніх точках відповідної лексико-семантичної парадигми та розрізняються максимально протилежним значенням [14, с. 131; 12, с. 27].

Мовознавець Л. О. Новиков має власне бачення антонімії, основа якої полягає у функціональних ознаках, які виражають функції протилежності. Різницю між синонімією та антонімією вчений називає “суперечками кількісного порядку”. Словам-антонімам властиві парадигматичні (фронтальна протилежність і різниця за однією диференційною ознакою) та синтагматичні (здатність протиставлятися в тотожних позиціях) властивості. Отже, сутність антонімів зумовлюється функціональними ознаками: це пари (групи слів), які найкраще пристосовані для вираження функції протилежності, ... в значенні яких відображається їх взаємна протилежність одне одному [9, с. 80-81].

Науковець М. Г. Комлев вважає антонімами два слова, що належать до одного граматичного класу, які денотують через два різні поняття два різні денотати. Особливість антонімів полягає в тому, що вони протиставляють об’єкти, а не обмежуються їх диференціацією [8, с. 66].

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна стверджувати, що антонімія є мовною універсалією, яка базується на протиставленні значень / понять. Проявляється вона може не тільки на рівні однозначних слів, але й на рівні окремих ЛСВ слів багатозначних.

Антоніми – слова максимально пристосовані для вираження функції протиставлення (протилежності) [9, с. 261].

Суть антонімічних відношень між словами не дозволяє їм об’єднуватись в ряди, як при синонімії, а передбачає тільки бінарну опозицію. Конотативні значення в такій опозиції ролі не грають, оскільки кібернеологізми не розглядаються з різних сторін, а протиставляються за однією ознакою [2]. Антонімія кібернеологізмів будується на наявності у них протилежних ознак.

На підставі аналізу мовознавчих праць можна узагальнити ознаки, за якими виокремлюються слова-антоніми. До них належать: 1) протилежність значень; 2) наявність у значеннєвій структурі антонімічного компонента;

3) належність до однієї частини мови; 4) регулярне протиставлення слів-антонімів у мовленні; 5) співвідносність позначуваних понять; 6) тотожність лексичної сполучуваності; 7) однакова емоційно-стильова забарвленість або сфера лексичної сполучуваності.

Наявність у протиставленні полярних значень, які характеризують одну сутність, зумовлює рівноправність протилежних значень. Одночасно абсолютний характер протилежності значень виявляється лише в межах певного конкретного протиставлення антонімів [2].

Ми припускаємо, що антонімічність слів залежить від їх синтагматичної “поведінки”, у якій можуть реалізуватися полярні протиставлення, породжуючи антонімічні смисли.

Можна припустити, що для нашої фреймової концепції кіберантоніми – це протилежні за значенням кібернеологізми, які виражають опозиційні поняття або концепти.

В нашому дослідженні ми виділяємо концепт МАНПУЛЯЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ОБ’ЄКТАМИ, в якому спостерігаємо тенденцію зменшення / скорочення синонімічних значень і появу антонімічних значень в межах даного кіберблоку. По мірі дистанціювання зникає матриця схожості/ідентичності та кібернеологізми *lightpen* і *touchscreen* стають антонімами – словами, які пов’язані протиставленнями. В свою чергу наш загальний концепт розчеплюється на два підконцепти – СТВОРЕННЯ і ВИКОРИСТАННЯ. Підконцепт СТВОРЕННЯ

включає в себе візуалізацію, об'єктивацію інформації, що виражається за допомогою кібернеологізму *lightpen*. Підконцепт ВИКОРИСТАННЯ передбачає фіксацію, використання вже візуалізованої, об'єктивованої інформації, що знаходить своє відображення у кібернеологізмі *touchscreen*. Для того, щоб виявити антонімію та синонімію в межах даного кіберблоку потрібно прийняти їх специфіку. Вони можуть бути синонімічними та антонімічними за певними відтінками своїх значень.

Ми розглядаємо даний кіберблок користуючись в першу чергу методом концептуального аналізу, методом зіставлення, методом словникових дефініцій та інтроспекцією – основним методом проникнення до глибинної суті матеріалу дослідження.

Моделюючи кіберблок ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ у вигляді предметно центричного фрейму, ми враховуємо те, що він представляє собою за концепцією С. А. Жаботинської систему взаємопов'язаних пропозицій, де центральним логічним суб'єктом є ДЕЩО-предмет, якому предикуються: кількісні, якісні, буттєво-акціональні, локативні та темпоральні ознаки [5]:

[[[СТІЛЬКИ (ТАКОГО (ДЕЩО ІСНУЄ))] ЩОСЬ ДІЯЧИ) ТАК] ТУТ]

КІЛЬКІСТЬ ЯКІСТЬ ПРЕДМЕТ ДІЯЛЬНІСТЬ СПОСІБ/ФУНКЦІЯ ПРОСТІР/МІСЦЕ

Ця модель приймає участь у побудові концептуальних структур тих ментальних образів, які включають декілька предметних сутностей [5, с. 257].

Аналіз словникових джерел [15; 16; 17; 18; 19] надає нам можливість подати кіберблок **п'ятьма** слотами предметноцентричної фреймової моделі: [ТАКИЙ(А) якість], [ДЕЩО (предмет)], [ДІЄ З МЕТОЮ (діяльність)], [ТАК (спосіб / функція)], [ТУТ (простір / місце)].

Для заповнення слота [ТАКИЙ(А)] виділяємо такі ЛСВ: *світловий (light)*; *вказівний (pointing)*; *утримуючий джерело світла (holding a light source)* – *LIGHTPEN*; *TOUCHSCREEN* – *сенсорний (touch)*.

Слот [ДЕЩО] відповідно співвідноситься з такими визначеннями: *перо (pen)*; *пристрій (device)*; *авторучка (stylo)* – *LIGHTPEN*; *екран (screen)*; *перо (pen)* – *TOUCHSCREEN*.

ЛСВ, які заповнюють слот [ДІЄ З МЕТОЮ] є такими: *вибору / малювання об'єктів (selecting / painting objects)* – *LIGHTPEN*; *TOUCHSCREEN* – *вводу піктограм / графічних кнопок (input icons or graphical buttons)*.

ЛСВ, які заповнюють слот [ТАК] виявляють способи здійснення діяльності та функції які вона здійснює: *схематично / графічно (schematic / graphically)* – *LIGHTPEN*; *TOUCHSCREEN* – *торканням пальцем / пером (byfinger / pen touching)*.

Для заповнення слота [ТУТ] виділяємо наступні ЛСВ: *LIGHTPEN* –

Таблиця 1. Предметноцентричний тип фреймової моделі кіберблоку ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ

ЯКІСТЬ ТАКИЙ(А,Е)	ПРЕДМЕТ ДЕЩО	ДІЯЛЬНІСТЬ ДІЄ З МЕТОЮ	ТАК	ТУТ
L I G H T P E N				
світлове/ вказівний/ утримуюча джерело світла	перо/екран/ авторучка	вибору/малювання об'єктів	схематично/ графічно	на екрані/дисплеї з електронно- променевою трубкою/ графічному планшеті
T O U C H S C R E E N				
ТАКИЙ	ДЕЩО	ДІЄ З МЕТОЮ	ТАК	ТУТ
сенсорний (е)	екран/перо	вводу пиктограм/графічних кнопок	торканням пальцем/пером	на екрані/дисплеї

В даному типі фреймової моделі кіберблоку ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ кібернеологізми *lightpen*, *touchscreen* є синонімічними. Зокрема, їхня синонімічність виявляється у таких слотах: [ТАКИЙ(Е,А)], де комп'ютерний неологізм *lightpen* представлений такими ЛСВ: *світловий, *вказівний, *утримуючий джерело світла, а *touchscreen* має єдине значення *сенсорний; [ДІЄ З МЕТОЮ] – *вибір, *малювання виявляють характеристики *lightpen*, *touchscreen* здійснює *ввод об'єктів; [ТАК] показує, що *touchscreen* діяльність, яка здійснюється тактильним способом, тобто через *торкання пальцем / пером, у той час як *lightpen* виконує діяльність *схематично, *графічно. Неповна синонімія прослідковується у слотових пропозиціях [ДЕЩО] та [ТУТ]. Окрім номінації *перо, яка є спільною для обох комп'ютерних неологізмів, *lightpen* нараховує ще 2 характеристики, а саме *авторучка, *пристрій, а *touchscreen* містить нову номінацію *екран. Аналогічна тенденція спостерігається у слоті [ТУТ], в якому *lightpen* містить широкоохоплюючу характеристику – дисплей / екран, в той час як *touchscreen* розглядає особливий тип екрану / дисплея – *з електронно-променевою трубкою / *графічний планшет. Аналіз слотів свідчить про те, що дані кібернеологізми є квазісінонімами.

Також ми розглядаємо даний кіберблок за допомогою **акціональної фреймової моделі**, основу якої складають відносини взаємодії одного предмета з іншими. Семантичні ролі відображають характер відносин між предметними сутностями, серед яких одна (агенс) є центральною, тобто в центрі уваги перебуває не сам предмет, а взаємодія предметів [5]. Цей тип фрейму представлений нами на рисунку 1.

В акціональному фреймі нараховуємо п'ять слотів: [ДЕХТО (агенс)], [ДІЄ З МЕТОЮ], [ДЕЩО], [ТАК (спосіб)], [ТУТ (простір / час)].

ЛСВ співвідноситься зі слотом [ДЕХТО (агенс)]: *користувач (user)*.

Слот [ДІЄ З МЕТОЮ] відповідно співвідноситься з такими характеристиками, які декодують інформацію: *вибору / малювання об'єктів (selectin / paintingobjects) – LIGHTPEN; TOUCHSCREEN – вводу піктограм / графічних кнопок (input icons or graphical buttons)*.

ЛСВ, які заповнюють слот [ТАК] є наступними: *схематично/графічно (schematic / graphically) – LIGHTPEN; TOUCHSCREEN – торканням пальцем / пером (byfinger / pen touching)*.

ЛСВ, які заповнюють слот [ДЕЩО (інструмент)] є такими: *перо (pen); пристрій (device); авторучка (stylo) – LIGHTPEN; екран (screen); перо (pen) – TOUCHSCREEN*.

Слот [ТУТ (місце)] відповідно співвідноситься з такими визначеннями: *LIGHTPEN – екран / дисплей (screen/display); TOUCHSCREEN – екран / дисплей з електронно-променевою трубкою чи графічним планшетом (screen / display with a cathode ray tube or a graphic tablet)*.

Рис. 1. Акціональний тип фреймової моделі кіберблоку ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ

Аналіз емпіричного матеріалу дав змогу з'ясувати, що кіберблок ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ (TACTILEDEVICE), який нараховує два кібернеологізми – *lightpen, touchscreen* може бути фіксованим за допомогою предметноцентричної та акціональної фреймових моделей. В ході нашого дослідження ми виявили, що специфічна антонімічність представлених кібернеологізмів виявляється в слоті [ТАК]. Саме тут дані

комп'ютерні неологізми різняться функціонально – манерою діяльності. У слоті [ТУТ] виявляється часткова поляризація, оскільки *lightpen* вимагає специфічний тип дисплею – з електронно-променевою трубкою або ж з графічним планшетом. Не менш важливою ознакою є той факт, що в концепті СТВОРЕННЯ виявляється наша інтроспектива, а саме: *lightpen* передбачає вільний простір та креативне створення, а *touchscreen* – обмежений / лімітований простір та відсутність створення, він передбачає лише фіксацію / закріплення інформації / графіки / малюнку. Поляризацію антонімічних значень ми виявляємо і у тому факті, що авторучка / перо використовується для створення малюнків, графіки, об'єктів, а за допомогою пальця ми фіксуємо, зберігаємо вже створену інформацію. У словових пропозиціях [ДЕХТО], [ДЕЩО], [ДІЄ З МЕТОЮ] розглянуті нами комп'ютерні неологізми є квазісинонімічними, оскільки відтінки їхніх значень мають спільні ознаки.

Пріоритетом нашого дослідження в даній статті є спроба довести гіпотезу, ідея якої полягає в тому, що ЛСВ комп'ютерних неологізмів одночасно можуть носити квазісинонімічний та квазіантонімічний характер.

Аналіз словникових дефініцій є важливим етапом дослідження кіберблоку ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ та в подальшому може слугувати основою для експериментального дослідження особливостей функціонування концептуально-фреймового аранжування інших кібернеологізмів у ментальному лексиконі особистості. Отримані в цьому дослідженні результати не вичерпують кола питань дослідження кібернеологізмів, а створюють **перспективи** для зіставлення результатів аналізу структури усіх комп'ютерних словників та глибокого аналізу взаємодії кібернеологізмів в рамках концептуально-фреймових моделей.

Література:

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1959. – 351 с.
2. Векуа Н. В. Антонімія якісних прикметників у сучасній українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10. 02. 01 / Н. В. Векуа. – К. : [б. в.], 2006. – 230 с.
3. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Олійник, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
4. Грищенко А. П. Сучасна українська літературна мова: Підручник, 3-ге вид., допов., / А. П. Грищенко. – К. : Вища школа, 2002. – 439 с.
5. Жаботинская С. А. Концепт / Домен: матричная и сетевая модели / С. А. Жаботинская // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 254-259.
6. Комиссаров В. Н. Проблема определения антонима. О соотношении логического и языкового в семасиологии / В. Н. Комиссаров // Вопросы языкознания. – 1957. – № 2. – С. 49-58.

7. Комиссаров В. Н. Аффиксальные слова-антонимы в современном английском языке / В. Н. Комиссаров // Филологические науки. – 1962. – № 2. – С. 168-174.
 8. Комлев Н. Г. Слово в речи. Денотативные аспекты / Н. Г. Комлев. – [Изд. 2-е, стереотипное]. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 216 с.
 9. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке (Семантический анализ противоположности в лексике) / Л. А. Новиков. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1973. – 290 с.
 10. Реформатский А. А. Введение в языковедение / А. А. Реформатский, В. А. Виноградова. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 536 с.
 11. Соколовская Ж. П. Картина мира в значениях слов. “Семантические фантазии или катехизис семантики?” / Ж. П. Соколовская. – Симферополь: Таврия, 1993. – 233 с.
 12. Тараненко О. О. Українська мова: Енциклопедія / О. О. Тараненко, В. М. Русанівський, М. П. Зяблюк. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – 752 с.
 13. Шанский Н. М. Лексикология современного русского языка / Н. М. Шанский. – М. : Просвещение, 1964. – 316 с.
 14. Шмелёв Д. Н. Проблема семантического анализа лексики (на материале русского языка) / Д. Н. Шмелёв. – М. : Наука, 1973. – 280 с.
- Джерела ілюстративного матеріалу:
15. Англо-український глосарій виробів Microsoft ®: громадська редакція / за ред. Б. Рицара. – Львів: ЕКО інформ, 2006. – 208 с.
 16. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету та програмування. – Вид. 1. – К. : Вид. дім “Софт Прес”, 2005. – 552с.
 17. Большая компьютерная энциклопедия. – М. : Эксмо, 2007. – 480 с.
 18. П'ятимовний словник інсталяційних термінів: українсько-російсько-польсько-англійсько-німецький словник / Уклад. С. Шнерх. – Львів: ЕКО інформ, 2007. – 269 с.
 19. IBM Dictionary of Computing. Thetenth Edition [by George McDaniel]. – McGraw-Hill, Inc., 1994. – 758 p.